

Research Paper

Pathology of Land Use Planning in Guilan province

Rahim Sarvar¹, Mohammad Ali Khaliji^{2*}

1. Professor, Department of Geography and Urban Planning, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Urban Planning, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran.

 DOI:10.22124/gscaj.2023.21365.1136

Received: 2021/12/25

 DOR: 20.1001.1.27831191.1401.3.4.1.6

Accepted: 2022/08/30

Abstract

Land use planning refers to measures widely used by the public sector to influence the future distribution of activities and settlements. These measures aim to create a rational space organization of different land uses and create more links among these land uses, balancing the demand for development with environmental protection requirements, and achieving the government's social and economic goals. Therefore, in land use planning, measures are taken to coordinate the spatial effects of policies of other sectors, to achieve an optimal distribution of economic development among regions (even in societies that adhere to the free market approach or adjust desirable changes in different land uses). The aim was structural, content, legal, managerial, and social pathology of land use plans and programs in the country. This research was applied in terms of purpose and descriptive-analytical in terms of method. Interviews were used for collecting the data, and an attempt was made to calculate the influencing variables in the form of a questionnaire using a Likert scale to obtain the opinions of experts who had been identified by mean and correlation tests. There is a positive correlation among the components of land use. In this sense, with the increase of each component, the other component also increases, and with the decrease of one, the other decreases as well. There is the highest relationship between legal and administrative components with a score of 0.704, and the lowest relationship is related to social and structural components.

Keywords: Pathology, Land Use Planning, The Process of Land Use Planning, Guilan.

Highlight

- The dominance of the oil economy and rentier economy and the allocation system based on managerial bargaining has the greatest impact on management pathology.
- Social and economic pathology shows that the variables of relatively extensive destructions in mountainous areas and the lack of procedures for the management of different ecosystems in Gilan province have aggravated the social and economic pathology of Gilan province.

Extended Abstract

Introduction

Given that the management of competing demands for land, especially the methods used by the public sector, is needed to influence the future distribution of activities, which is understood as a measure for the regulation and transformation of space, land use planning is interconnected to land use regulation. Generally, land use planning has been emphasized as a fundamental process for creating and implementing a long-term strategic planning horizon with an integrated policy-making approach emphasizing on achieving goals rather than land use regulation. These interpretations of land use planning have various meanings. Generally, land use planning is regulating the relationship among man, the land, and human activities to make appropriate and sustainable use of all the human and spatial facilities of the land to improve the material and spiritual condition of the community over time.

*Corresponding Author: ma.khaliji@srbiau.ac.ir

To organize activities and their balanced distribution, both in the form of laws and regulations and in the form of study plans (including the studies of the management and planning organization of the physical plans of the road and urban development of Guilan province), many efforts have been made. However, these measures could not be effective in the appropriate distribution of activities by the capabilities and talents of Guilan, and the issue of inappropriate distribution of facilities and the improper use of the capabilities and talents of Guilan is one of the challenges in this province. Therefore, the main objective of the research is the structural, content, and legal pathology of the land use planning and programs in Guilan province. The neglect of land use planning and centralization and strong statism and reliance on oil revenues have caused the lack of attention to people's contributions and regional resources and incomes and the lack of local and regional development of the country and the great distance among regions.

Methodology

The basis of this research according to its analytical approach is the performance of land management components in the form of augmentation attitude and integrated intervention. Therefore, the research was applied in terms of purpose and descriptive-analytical in terms of method. In this study, the components of social, institutional, legal, structural, managerial, and content pathology have been used. The research population of this study included professors, elites, and experts of municipal, governorate, program and budget, road and urban organizations. The sample included 50 people who were randomly selected for weighting by the Delphi method. The data collection required for the research was collected in the form of the following items: Documentary and library study: the available information and statistics of Guilan province about the pathology of land use were obtained. Questionnaire: the information related to the institutions, and local capacities of different departments of management, in the community under study has been obtained. Interviews: in some cases, to get to know and understand more deeply the issues of land use planning from the institutional and synergy aspects of land use, interviews have been conducted with experts and elites in this field.

Results and discussion

The findings showed that the average difference among the components was positive in the lower and upper limits, which indicated that the average value obtained was higher than the test value. Therefore, the difference between the mean of the components is significant. Therefore, the difference among the average components was significant. The significance level (P-value) obtained in all components was 0.000. This level of significance indicates the difference among the obtained means. Therefore, the difference between the average of the components and the standard average was significant according to the obtained level of significance. In pathology-related components, the structural component of the mean difference was lower. The obtained significant level showed that the obtained mean was less than the desired mean and the management of Guilan province is not favorable, this can be considered as one of the main reasons for the institutions and actors of the province and the macro-management. The variables of content, participation, and transparency were unfavorable and had a lesser contribution to the current urban management. However, according to the described conceptual model, the component of optimal urban governance in the land use process is considered a development lever because governance and synergy are prerequisites for land use planning.

Conclusion

The results showed that the highest mean is related to the legal component (84.66), and the lowest mean value is related to the structural component (66.24). In the ranking of the components of land use, the legal component 34%, management 21%, and social 16% respectively had the highest score and rank in the pathology of land use, while the content and structural components were in the following levels. Content, participation, and transparency variables were disadvantaged and contributed less to current urban management. According to the correlation model, there is a higher relationship between legal and managerial components with a score of 0.623, and the lowest relationship is related to social and structural components.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the persons for scientific consulting in this paper.

Citation:

Sarvar, R., Khaliji, M. A. (2023). Pathology of Land Use Planning in Guilan province. *Geographical Studies of Coastal Areas Journal*, 4 (11), pp. 1-20. DOI:10.22124/gscaj.2023.21365.1136

Copyrights:

Copyright for this article are retained by the author(s), with publication rights granted to *Geographical studies of Coastal Areas Journal*. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

آسیب‌شناسی برنامه‌های آمایش سرزمین در استان گیلان

رحیم سرور^۱، محمدعلی خلیجی^{۲*}

۱. استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۲. استادیار گروه شهرسازی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران.

doi DOI: 10.22124/gscsj.2023.21365.1136

DOR: 20.1001.1.27831191.1401.3.4.1.6

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۱۰/۰۴

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۰۶/۰۸

چکیده

آمایش سرزمین به‌عنوان یک فرایند بنیادین برای ایجاد و اجرای بلندمدت افق برنامه‌ریزی راهبردی همراه با یک رویکرد یکپارچه برای سیاست‌گذاری با تأکید بر دستیابی به اهداف و نه تنظیم کاربری اراضی، مورد تأکید بوده است. آمایش سرزمین دلالت بر اقدام‌هایی دارد که به‌طور گسترده توسط بخش عمومی به‌کار گرفته می‌شود تا آینده توزیع فعالیت‌ها و سکونتگاه‌ها را تحت تأثیر قرار دهد. این اقدامات باهدف ایجاد یک سازمان فضایی عقلایی از کاربری‌های مختلف سرزمین و ایجاد پیوندهای بیشتر بین این کاربری‌ها، متوازن ساختن تقاضای توسعه با الزام‌های حفاظت محیط‌زیست و دستیابی به اهداف اجتماعی و اقتصادی موردنظر دولت‌ها صورت می‌پذیرند. بر این اساس، در برنامه‌ریزی آمایش سرزمین، اقدام‌هایی برای هماهنگ ساختن تأثیرات فضایی سیاست‌های سایر بخش‌ها، جهت دستیابی به توزیع بهینه‌ای از توسعه اقتصادی بین مناطق (حتی در جوامعی که به رویکرد بازار آزاد التزام دارند و یا تنظیم تغییرات مطلوب در کاربری‌های مختلف سرزمین) صورت می‌پذیرد. هدف اصلی این مقاله آسیب‌شناسی ساختاری، محیطی، محتوایی، قانونی، مدیریتی و اجتماعی طرح و برنامه‌های آمایشی در کشور می‌باشد. نوع تحقیق کاربردی و روش آن توصیفی - تحلیلی خواهد بود، شیوه جمع‌آوری اطلاعات می‌دانی بر مبنای مصاحبه بوده و تلاش شده با احصای متغیرهای اثرگذار در قالب پرسشنامه با استفاده از طیف لیکرت نسبت به اخذ نظرات کارشناسانی که با آزمون میانگین و همبستگی شناسایی شده‌اند اقدام شود. بین مؤلفه‌های آمایش سرزمین همبستگی مثبت وجود دارد. به این معنا با افزایش هر مؤلفه، مؤلفه دیگری نیز افزایش می‌یابد و با کاهش یکی، دیگری نیز کاهش می‌یابد. بین مؤلفه‌های محیطی و اجتماعی با نمره ۰/۷۰۴ بیشتری رابطه وجود دارد و کمترین رابطه مربوط به مؤلفه‌های اجتماعی و ساختاری است.

واژگان کلیدی: آسیب‌شناسی، آمایش سرزمین، فرایند آمایش، گیلان.

نکات برجسته:

- حاکمیت اقتصاد نفتی و اقتصاد رانتهی و مبتنی بودن نظام تخصیص بر چانه‌زنی‌های مدیریتی دارای بیشترین تأثیر بر آسیب‌شناسی مدیریتی است.
- آسیب‌شناسی اجتماعی و اقتصادی نشان می‌دهد متغیرهای تخریب‌های نسبتاً گسترده در مناطق کوهستانی و نبود دست‌اول‌هایی جهت مدیریت اکوسیستم‌های مختلف استان گیلان موجب تشدید آسیب‌شناسی اجتماعی و اقتصادی استان گیلان شده است.

۱. مقدمه

منظور از آمایش تعیین توان بالقوه و شایستگی اراضی است یا به عبارت دیگر، آمایش فرایند رابطه انسان، فضا و فعالیت است که در همه نظام‌های سیاسی بیش از آن که یک تصمیم‌سازی باشد، یک تصمیم‌سازی سیاسی است (اخوان، ۱۴۰۰: ۶۹؛ Bradley and Zaucha, 2017:102). در حالت جامع، آمایش سرزمین به‌عنوان یک فرایند بنیادین برای ایجاد و اجرای بلندمدت افق برنامه‌ریزی راهبردی همراه با یک رویکرد یکپارچه برای سیاست‌گذاری با تأکید بر دستیابی به اهداف و نه تنظیم کاربری اراضی، مورد تأکید بوده است (Decoville, 2018: 86). با این تفاسیر آمایش که از مصدر آمدن یا آمییدن است، در فرهنگ لغات، معانی گوناگونی دارد که آراسته کردن در این رابطه مصداق پیدا می‌کند. به‌طور کلی آمایش سرزمین عبارت است از: تنظیم رابطه انسان، سرزمین و فعالیت‌های انسان در سرزمین به‌منظور بهره‌برداری درخور و پایدار از جمیع امکانات انسانی و فضایی سرزمین در جهت بهبود وضعیت مادی و معنوی اجتماع در طول زمان است (مخدوم، ۱۳۸۴: ۳۲). هدف اساسی از طرح موضوع آمایش سرزمین، سازماندهی فضایی ملی در عین بهره‌برداری خردمندانه از سرزمین در راستای چشم‌انداز بلندمدت توسعه در ابعاد گوناگون و توزیع عادلانه جغرافیایی فرصت‌ها در قلمروی سرزمینی است که در صورت سیر منظم آگاهانه و سازنده می‌تواند یکی از ابزارهای اصلی دوام و بقا و استمرار حکومت‌ها باشد (سلطانی، ۱۳۹۲: ۵۲). بعلاوه فرایندهای آمایش سرزمین به دنبال تعادل و هماهنگی بیشتر اراضی هستند، به‌واسطه تشویق سطوح بالاتر توسعه در نواحی و شهرهای کمتر توسعه‌یافته تقویت می‌شود (Malý, 2019: 17). از مهم‌ترین ویژگی‌های آمایش سرزمین می‌توان به مواردی چون نگرش همه‌جانبه به مسائل، آینده‌نگری دورنگری و نتیجه‌گیری‌های مکانی از محتویات استراتژی ملی و عامل پیوند برنامه‌های کلان و برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای اشاره نمود. اهمیت آمایش سرزمین به‌عنوان یک فرایند تنظیم‌سازی زمین، بهره‌برداری خردمندانه از سرزمین (حاتمی‌نژاد، ۱۳۹۹: ۷) و هم به‌عنوان یک چشم‌انداز یکپارچه راهبردی برای ترتیبات کارآمدتر اراضی درک می‌شود، اساساً در ادبیات جاری که بر تحلیل مفهوم توسعه اراضی و همبستگی اراضی تأکید می‌کند، وجود ندارد. برای مثال، تعریف اخیر اهداف هفده‌گانه توسعه پایدار توسط سازمان ملل در سال ۲۰۱۵، عمدتاً زمینه‌های اقتصادی - اجتماعی، محیطی و حکمروایی مرتبط با موضوع وجود دارد. (قربانی و همکاران، ۱۳۹۹: ۴۸۰). اصول کانونی دیدگاه برنامه آمایش سرزمین اروپا باهدف ترویج توسعه اراضی و اثرات آن بر مناطق شهری و تمرکز مجدد آن در نواحی کمتر توسعه‌یافته می‌باشد، بنابراین منجر به دستیابی به همبستگی و تعادل اراضی بیشتر می‌شود. به همین ترتیب، کونزمن (۱۹۹۸) یک نمونه مورد قبول در ارتباط با آمایش سرزمین را همراه با فرایندهای عدالت فضایی جهت استفاده از زمین و توزیع سرمایه عمومی در سراسر قلمرو ارائه می‌دهد. با تمام این محاسبات، موضوع عدالت فضایی بر موضوع همبستگی اراضی دلالت دارد که عمدتاً یک مفهوم اروپایی است (Kunzmann, 1998: 102). همچنین دوهر، استید و زونولد (۲۰۰۷) بیان می‌کنند که در بسیاری از موضوعات برنامه‌ریزی، توسعه به معنای تغییر در فرم و تساوی می‌باشد (Dühr et al, 2007: 292). در ارتباط با ارزیابی ابزارهای آمایش سرزمین، چهار بعد تحلیلی ارائه می‌شود که در آن شاخص‌های مناسب نظارتی باید شامل این موارد باشد: ۱- رقابت و تاب‌آوری اقتصادی، ۲- توسعه یکپارچه فضایی، ۳- همبستگی اجتماعی و کیفیت زندگی، ۴- مدیریت منابع محیطی (González et al, 2015: 1589). یک نکته ابتدایی و مفید جهت طراحی سیستم‌های ارزیابی و نظارتی آمایش سرزمین، ارتباط با فرایندهای آمایش سرزمین با موضوع همبستگی اراضی و یکپارچگی سیاستگذاری می‌باشد (Medeiros, 2017: 46). سیاست‌گذاری آمایش سرزمین در راستای ایجاد موقعیت‌های برد - برد و مبتنی بر چهار بخش دلالت دارد: ۱) هم‌تراز کردن راهبردها و سیاست‌ها، ۲) چارچوب‌سازی مجدد سیاستی، ۳) مرتبط کردن سیاست‌ها و ۴) اقدام و مشارکت میان عواملان (Vigar, 2009:47).

پس از اشاره‌ای به مقدمات و مسائل مهم در پیرامون آمایش سرزمین در ادامه به چالش‌ها و تنگناها در ارتباط با تحقیق پرداخته خواهد شد. از نکات مهم و حیاتی استان گیلان که به‌نوعی با سایر استان‌ها متمایز می‌گردد، می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

سرمایه‌های طبیعی و محیطی (شامل: دارای بالاترین سرانه منابع آب و جنگل در ایران، برخورداری از تنوع طبیعی و ظرفیت بالای محیط زیستی در قیاس کشوری، موقعیت جغرافیایی ممتاز در دسترسی به ارتباطات آزاد دریایی با چهار کشور حوزه خزر و قرارگیری در انتهای ارتباط زمینی و دریایی کریدور جنوب - شمال کشور وجود کریدور ساحلی خزر با

امکان ارتباط زمینی کشور با شرق اروپا)، سرمایه‌های فرهنگی و اجتماعی (شامل: خصیصه همزیستی و گشودگی اجتماعی در کنار پیشینه‌های فرهنگی قوی در گیلان، وحدت اجتماعی قابل توجه با وجود تنوع زیاد قومیتی) سرمایه‌های اقتصادی (شامل: سابقه پیشتازی در صنایع ابریشم، نساجی، شیلات، چوب، الکتریک و اخیراً داروسازی، وجود تنوع فعالیتی بالا و غلبه فعالیتی منطبق بر قابلیت‌های طبیعی، سرمایه‌های کالبدی و نهادی (شامل: شهر بزرگ رشت با سطح بالای مدیریت و تسلط در خدمات‌رسانی سراسر گیلان).

آمایش سرزمین در استان گیلان با فراز و نشیب‌های زیادی همراه بوده است. مهم‌ترین دغدغه‌ای که در سطح ساختاری و نهادی در این استان مطرح می‌گردد سنتی بودن، بخشی بودن برنامه‌ریزی، تأکید بر مؤلفه‌های اقتصادی به‌جای انسانی، باورهای ضعیف متولیان امر به اثربخشی رویکردهای آمایش، عدم تعریف سازوکارهای تحقق‌بخش رویکردهای آمایشی، ضعف ساختاری رشته‌های اصلی ذی‌مدخل در آمایش سرزمین، وجود تعارض بین مؤلفه‌های سطح فضا با مؤلفه‌های تصمیم‌گیری بخشی، عدم نگاه آمایشی در اسناد قانونی، ضعف ضوابط، طرح‌ها و برنامه‌های مصوب آمایشی، میزان شفافیت پایین قوانین و سیاست‌های آمایشی در تحرک بخشی به استان گیلان و بسیاری موارد محتوایی و مدیریتی که در بحث آسیب‌شناسی اشاره خواهد شد. به‌منظور ساماندهی فعالیت‌ها و توزیع متعادل آنها، چه در قالب قوانین و مقررات چه در قالب طرح‌های مطالعاتی (ازجمله مطالعات سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی طرح‌های کالبدی راه و شهرسازی استان گیلان)، تلاش‌های بسیاری در صورت گرفته است؛ اما این اقدامات نتوانست اثربخشی مناسبی در توزیع فعالیت‌ها بر اساس قابلیت‌های استان گیلان داشته باشد و همچنان موضوع توزیع نامناسب امکانات و عدم استفاده از قابلیت‌ها و استعدادها استان گیلان از چالش‌های مطرح در این استان می‌باشند. براین اساس هدف اصلی پژوهش آسیب‌شناسی ساختاری، محتوایی، محیطی، قانونی طرح و برنامه‌های آمایشی در استان گیلان می‌باشد که با غفلت از آمایش سرزمین و تمرکزگرایی و دولت‌سالاری شدید و تکیه بر درآمدهای نفت سبب عدم توجه به مشارکت‌های مردمی و منابع و درآمدهای منطقه‌ای و عدم توسعه محلی و منطقه‌ای کشور و فاصله زیاد مناطق نسبت به هم گردیده است.

۲. مبانی نظری

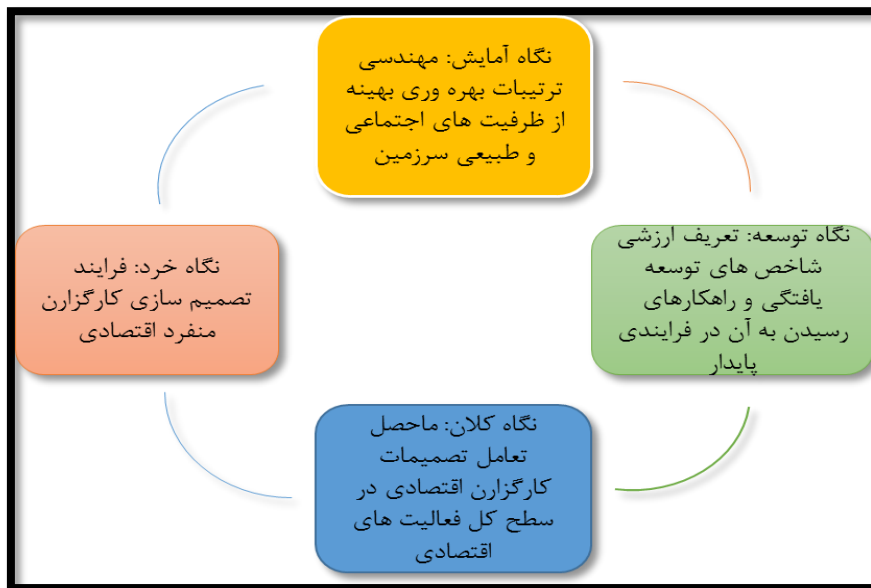
آمایش به عنوان یک رویکرد، برخوردی است فضایی که توأمان برخوردار از چهار ویژگی زیر است: جامع‌نگری (جامعیت انضباط‌های اساسی توسعه)، کل‌گرایی (رعایت سطح راهبردی مباحث)، دورنگری (به التزام افق زمانی مشخص) و نتیجه‌گیری فضایی یا جغرافیایی (در حد جهت‌گیری‌های کلی بدون تعیین‌های مکانی). آمایش سرزمین را نخستین بار کلودیوس پتی، وزیر بازسازی و مسکن فرانسه در دهه ۱۹۲۰ ابداع کرد، اما به‌سرعت در فرایند توسعه، مقبولیت عام یافت به‌نحوی که امروزه وظیفه تفکر ساماندهی فضایی یا طراحی و ساختاریابی سرزمین هر کشور برعهده برنامه‌ریزان ملی است. نظریه‌پردازان دیگری آمایش سرزمین را نوعی برنامه‌ریزی بلندمدت برای بهره‌مندی جمعیت از امکانات جهت افزایش رفاه، آسایش و هماهنگی جامعه می‌دانند (غفاری‌فرد و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۳۴).

آمایش سرزمین مهندسی ترتیبات بهره‌وری بهینه از ظرفیت‌های اجتماعی و طبیعی می‌باشد. بدین ترتیب مقوله آمایش سرزمین به‌عنوان تبیین دیدگاه درازمدت توسعه ملی بر اساس مراحل اساسی ذیل شکل می‌گیرد:

۱- تدوین اصلی‌ترین جهت‌گیری‌های توسعه بلندمدت کشور از منظر آمایش سرزمین در یک فرایند نگاه از بالا به توسعه ملی و تعیین و تبیین بازتاب‌های سرزمینی آن

۲- تعیین امکانات و قابلیت‌ها و موانع و تنگناها که تعیین‌کننده تخصص‌ها و عملکردهای اصلی اقتصادی و اجتماعی و منشأ انتخاب فعالیت‌ها در سطح مناطق می‌باشند در یک فرایند نگاه از پایین به سطح ملی

۳- تلفیق دو فرایند نخست در برخورد با بخش‌های اقتصادی و ایجاد هماهنگی‌های بین منطقه‌ای و بین بخشی و بخشی - منطقه‌ای و تصویر بازتاب‌های سرزمینی مرحله توسعه‌یافتگی بخش‌های مختلف در سطح ملی اما چه نسبتی میان آمایش سرزمین و توسعه می‌توان تعریف کرد؟ و این دو چه نسبتی با برنامه‌ریزی در معنای مرسوم خود دارد؟ قید زمان چه تأثیری بر روش‌های مطالعاتی و عملیاتی آنها خواهد گذاشت؟ نمودارهای صفحات بعد با مروری بر تعاریف، به روند تاریخی شکل‌گیری هر یک از جریان‌های مرسوم، جایگاه آن‌ها در سیاست‌گذاری و هدف هر یک از رویکردهای مطرح می‌پردازد.

شکل ۱. مفاهیم کلی در رویکردهای متفاوت برنامه ریزی و توسعه

بنابراین می توان گفت رویکرد آمایش سرزمین نه تنها رویکردی رقیب برای سایر دیدگاه های موجود نیست بلکه در همه ابعاد مکمل و برطرف کننده نارسایی های آنهاست. این رویکرد با قابلیت ایجاد زمینه تعامل میان سه عنصر انسان، فضا و فعالیت و ارائه چیدمان منطقی فعالیت ها در عرصه سرزمین بایستی در مراحل تدوین برنامه های توسعه (بلندمدت، میان مدت و کوتاه مدت) و اجرای آنها به عنوان نگاه غالب و سند بالادست اعمال گردد.

در همین راستا با توجه به موقعیت کشور در جهان مسائل سیاست گذاری، مسائل محیطی، طبیعی، اجتماعی، فرهنگی، قانونی ساختاری و پتانسیل های مناطق مختلف و همچنین به تعادل رسیدن و پایداری ملی از ضرورت های توجه به برنامه های آمایش سرزمین است (شکل ۲).

شکل ۲. ضرورت های تهیه و برنامه های آمایش سرزمین (منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰)

مطالعه آمایش سرزمین، نظم نوینی از سازماندهی منابع طبیعی و فعالیت های انسانی را بر پهنه سرزمین مهیا نموده و به سازماندهی متعادل و منطقی فضای موجود، برای تجمع گروه های انسانی می پردازد. در اینجاست که در مطالعات آمایش سرزمین از تکنیک های برنامه ریزی فضایی استفاده می شود (احمدی و انصاری، ۱۳۹۸: ۱۴۰).

تجربیات اغلب کشورهای پیشرو در زمینه برنامه‌ریزی فضایی و آمایش سرزمین با رویکرد توازن بخشی‌های اجتماعی و منطقه‌ای نشان می‌دهد که عنصر ارزیابی و آسیب‌شناسی برنامه، تصمیم و هرگونه اقدام مداخله‌ای بخشی جدایی‌ناپذیر و لاینفک تمامی فرایندهای برنامه‌ریزی و فرایندهای اندیشه‌سازی برای توسعه بوده است (شریف‌زادگان و دهکردی، ۱۳۸۹: ۴۰)، به همین اعتبار توانسته‌اند با شناخت به‌موقع انحرافات در روند برنامه‌ها و همچنین شناخت پیامدهای احتمالی اقدامات مداخله‌ای به اصلاح اندیشه یا اقدام بپردازند، این در شرایطی است که در کشورهای در حال توسعه ضعف رویکرد آسیب‌شناختی برنامه‌ها، اقدامات و تصمیمات سبب شده که با گذشت دهه‌های متوالی از تهیه و اجرای برنامه‌ها و یا هزاران میلیارد هزینه کرد به اسم توسعه، هنوز با اصالت واقعی توسعه فاصله داشته باشند (یزدان‌پناه و همکاران، ۱۳۹۶: ۵۴۰-۵۴۲). بنابراین شاید بتوان گفت ارزیابی و آسیب‌شناسی برنامه‌ها حلقه مفقوده تمامی برنامه‌ها و تصمیمات در طول تاریخ برنامه‌ریزی در این کشورها بوده و اگر قرار و همتی باشد مبنی بر نهادینه‌سازی عقلانیت ذاتی یا جوهری و حرکت از نظریه در برنامه‌ریزی به نظریه برنامه‌ریزی و بالاخره تحقق توسعه صیانت محور، مسیر از آن آسیب‌شناسی واقع‌بینانه برنامه‌ها و تصمیمات و اقدامات مداخله‌ای خواهد بود یا باید باشد (صالحی و سنگچین، ۱۳۸۸: ۱۸۲؛ Dinan et al, 2019: 100).

۳. پیشینه پژوهش

در ارتباط با آمایش سرزمین مطالعات متعددی صورت گرفته است که به برخی از آنها اشاره می‌شود:

لطیفی ۱۳۸۸، برنامه‌های آمایش سرزمین در ایران را ناموفق ارزیابی می‌کند. او علل اصلی عدم دستیابی طرح‌های آمایشی به اهداف موردنظر و ادامه روندهای نامطلوب در سازمان‌دهی فضا در سه دهه اخیر را در سه گروه دسته‌بندی می‌کند: ۱- نبود تفکر منسجم و نهادینه برای مدیریت سرزمین در سطوح مدیریتی کشور؛ ۲- نبود طرح و برنامه مصوب و با پشتوانه قانونی لازم برای سازمان‌دهی فضا؛ ۳- نبود نهاد قانونی مشخص و مسئول برای مدیریت سرزمین و پیگیری اجرای طرح‌های آمایشی و نظارت بر آن. پیشگامی فرد (۱۳۹۳) در مقاله «تحلیل ژئوپلیتیکی لزوم تغییرات جمعیتی و سیاست‌گذاری آمایشی در عرصه توزیع جغرافیایی آن در ایران» به تبیین ژئوپلیتیکی لزوم تغییرات افزایشی جمعیت در ایران، شاخص‌های بهینه‌سازی این تغییرات و سیاست‌گذاری برای هدایت آن در قالب برنامه‌های آمایشی پرداخته‌اند. خنیفر (۱۳۸۹) در مقاله درآمدی بر مفهوم آمایش سرزمین و کاربردهای در ایران: در این مقاله به ضمن بررسی ابعاد و سابقه جهانی و بین‌المللی مسأله مدیریت آمایش سرزمین به سابقه آن در ایران که به دهه ۳۰ شمسی بازمی‌گردد، پرداخته و مطالعات گروه ستیران را مورد بازبینی و فعالیت‌های قبل و بعد از انقلاب اسلامی در این زمینه نیز بررسی شده است (خنیفر، ۱۳۸۹). پاپلی یزدی (۱۳۹۳) در مقاله «عدالت اجتماعی و توسعه - کاربرد فلسفه و ایدئولوژی در آمایش» مقاله مثال‌هایی را از سازمان‌دهی فضای کشاورزی، روستایی، شهری معدنی کشور بر مبنای نظریات سرمایه‌داری و طرح‌های مصوب دولت ۱۳۳۲ به بعد نشان می‌دهد و از جغرافی‌دانان ایران می‌خواهد برنامه‌های فضایی و آمایشی کشور را مورد نقد و بحث قرار دهند تا راهکارهای مناسب برای رعایت عدالت اجتماعی و تعادل منطقه‌ای پیدا شود. حافظ نیا (۱۳۹۳) در مقاله «عدالت فضایی و آمایشی سرزمینی توسعه»: در این مقاله به بررسی مفاهیم نظری - مفهومی و پیوند آمایش، پیشرفت و توسعه پایدار از نظرگاه سرزمینی پرداخته و آنها را با مکانیزم خاص به‌عنوان یک پروسه عدالت تحقیقی به هم گره زده‌اند تا سرانجام ترسیم الگوی راهبردی آمایش سرزمینی توسعه در کشورها ارائه شود. مهری و ماهینی (۱۳۹۶)، در مقاله مروری بر مدل‌های آمایش سرزمین، مدل‌های آمایش سرزمین در پنج گروه شامل سامانه‌های خبره، ارزیابی چند معیار، برنامه‌ریزی ریاضی، روش‌های ترکیبی و مدل‌های شبیه‌سازی مکانی قابل‌بررسی هستند. هرکدام از این گروه‌ها دارای زیرگروه‌هایی شامل انواع مدل‌های آمایش سرزمین مختلف هستند. تقوایی و همکاران (۱۳۹۶)، در مقاله تحلیل موانع و عوامل مؤثر در اجرای طرح‌ها و برنامه‌ریزی آمایشی استان تهران، نتایج نشان داد، عوامل مؤثر در رویکرد اجرای طرح آمایشی استان تهران شامل توجه به قطبیت سیاسی منطقه، قطب رشد بودن شهر تهران در این استان، و قرارگیری در کریدورهای شرق به غرب و شمال به جنوب، و لزوم تعامل استان با مناطق هم‌جوار است. در نهایت، راهکارهای مناسب برای رفع موانع موجود و اجرای برنامه‌ریزی آمایشی در استان تهران پیشنهاد شد. جباری و همکاران (۱۳۹۶)، در مقاله تبیین الزامات تدوین سند ملی آمایش سرزمین از منظر توسعه کالبدی، با استفاده از روش تحلیل محتوا و بهره‌گیری از مطالعات اسنادی و تجزیه و تحلیل داده‌های ثانویه به تدوین الزامات آمایشی پرداخته‌اند. نتایج پژوهش نشان از آن دارد که سازمان فضایی سرزمین در عین برخورداری از قابلیت‌ها و مزیت‌های

قابل توجه، با دودسته از مسائل و چالش‌های بنیادین که در دو گروه چالش‌های ساختاری و چالش‌های زمینه‌ای قابل طبقه‌بندی است، مواجه بوده و گذر از وضعیت موجود به وضعیت مطلوب از طریق قرارگیری برنامه‌ریزی توسعه کشور بر مدار آمایش سرزمین، مشتمل بر تزریق سه مؤلفه «آینده‌نگاری»، «سیاست‌گذاری» و «فرصت‌سازی» به بدنه نظام برنامه‌ریزی توسعه کشور است، میسر خواهد بود. کرکه آبادی و همکاران (۱۳۹۷)، در مقاله بررسی سطح توسعه استان‌ها در چارچوب آمایش سرزمین، نتایج حاکی از توسعه نامتوازن امکانات و خدمات شهری در سطح استان‌های کشور می‌باشد به گونه‌ای که برخی استان‌ها نظیر یزد، سمنان و آذربایجان شرقی دارای بیشترین امکانات و خدمات زیربنایی و برخی دیگر از استان‌ها نظیر لرستان، هرمزگان و سیستان دارای حداقل امکانات و زیرساخت‌ها می‌باشند که این امر متأثر از برخی عوامل نظیر عوامل طبیعی و نظام تخصیص و تصمیم‌گیری‌ها در سطح کلان می‌باشد. زرشگی و افشاری (۱۳۹۷)، در مقاله آمایش سرزمین؛ راهبردی مؤثر جهت تراکم زدایی از تهران، نشان می‌دهند، مشکلات تهران ریشه در نظام سیاسی - اداری و فضایی کشور داشته و نباید حل مسائل تهران را در خود این کلانشهر، بلکه در سطح ملی جستجو نمود. لذا در تحقیق پیشرو به مبحث تراکم زدایی که اساساً موضوعی بین‌رشته‌ای است، در پرتو اجرایی نمودن آمایش سرزمین پرداخته می‌شود. جعفریان و همکاران (۱۳۹۷)، در مقاله مدلیابی موانع تحقق‌پذیری طرح‌های آمایش سرزمین استان تهران، بر اساس نتایج، عواملی مانند تعدد قوانین و مقررات در ارتباط با آمایش سرزمین، عدم وجود برنامه‌ریزی راهبردی نهادی در ارتباط با آمایش سرزمین استان، ضعف طرح و برنامه‌های آمایشی تهیه شده در ارائه الگویی کارآمد برای توسعه پایدار یکپارچه مناطق مختلف استان، عدم حضور ذی‌نفعان و ذی‌نفوذان در فرایند تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی در بخش آمایش سرزمین، فقدان قواعد و مقررات مناسب و تفکر نظامند و نهادینه برای مدیریت سرزمین و روشن نبودن جایگاه طرح آمایش استان در نظام برنامه‌ریزی استان تهران جزو متغیرهای کلیدی و تأثیرگذار بر عدم تحقق‌پذیری طرح‌های آمایش سرزمین در استان تهران به شمار می‌روند. محمودزاده و همکاران (۱۳۹۸)، در مقاله کاربرد روش چندهدفه تخصیص زمین با رویکرد آمایش سرزمین، نتایج پژوهش نشان می‌دهد که انتخاب اراضی مناسب با رویکرد آمایش سرزمین با روش چندهدفه تخصیص زمین به‌درستی به‌وسیله ابعاد اقتصادی، اجتماعی و اکولوژیکی انجام شده است.

۴. روش پژوهش

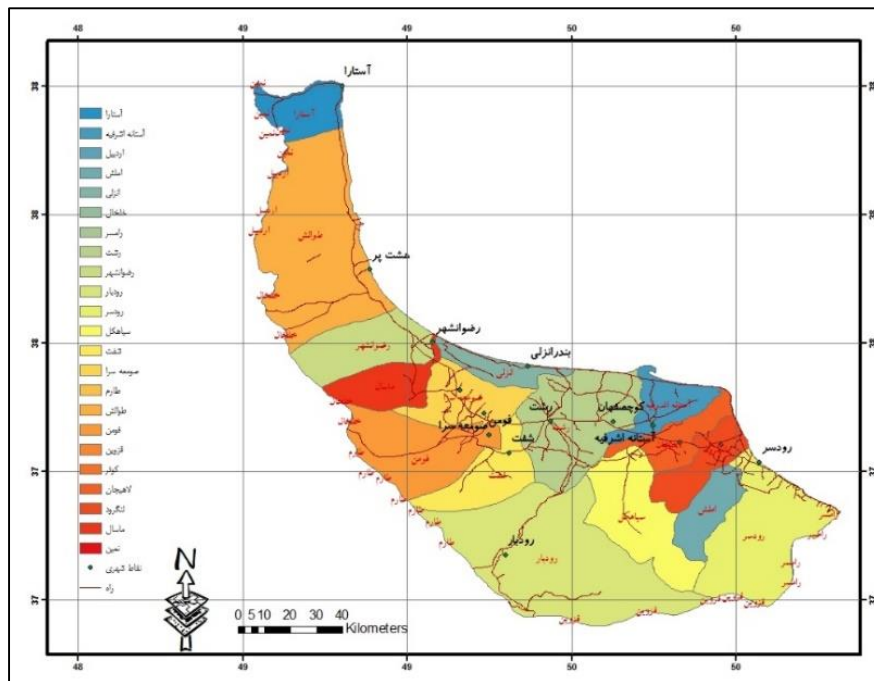
اساس این پژوهش با توجه به رویکرد تحلیلی آن مبتنی بر عملکرد مؤلفه‌های آمایش سرزمین در قالب نگرش هم‌افزایی و مداخله یکپارچه می‌باشد. بنابراین با توجه به این رویکرد روش پژوهش از نوع توصیفی تحلیلی و از نظر هدف کاربردی است. در این پژوهش از مؤلفه‌های آسیب‌شناسی اجتماعی، نهادی، قانونی، ساختاری، مدیریتی و محتوایی بهره گرفته شده است. جامعه آماری این پژوهش در برگزیده اساتید، نخبگان و کارشناسان سازمان‌های شهرداری، استانداری، برنامه‌بودجه، راه و شهرسازی که متشکل از ۵۰ نفر به روش دلفی به‌صورت تصادفی برای وزن‌دهی استفاده می‌شود. جمع‌آوری داده‌های موردنیاز پژوهش در قالب موارد زیر بوده است: مطالعه اسنادی و کتابخانه‌ای؛ در این شیوه اطلاعات و آمارهای موجود استان گیلان در مورد آسیب‌شناسی آمایش سرزمین اخذ شد. پرسش‌نامه: اطلاعات مربوط به نهادها، ظرفیت‌های محلی بخش‌های مختلف مدیریت، در جامعه مورد مطالعه حاصل شده است. مصاحبه: در پاره‌ای موارد جهت شناخت و درک عمیق‌تر مسائل آمایش سرزمین از بعد نهادی و هم‌افزایی آمایش سرزمین اقدام به مصاحبه با کارشناسان و نخبگان این حوزه شده است.

۴.۱. محدوده مورد مطالعه

بر اساس نتایج طرح آمایش سرزمین استان گیلان، جمعیت گیلان از کل کشور را ۳,۱۶ درصد بوده و این استان در جمعیت رتبه ۱۲ و در تولید ناخالص داخلی رتبه ۱۳ کشور را دارد. گیلان بیست و هشتمین استان کشور از نظر مساحت و سومین استان از نظر تراکم نسبی جمعیت است. لذا گیلان در وضعیت اجتماعی و اقتصادی خوبی قرار ندارد. گیلان در سرانه آب قابل‌دسترسی رتبه ۶ و در سهم اراضی زراعی رتبه ۱۲ را دارد و مسن‌ترین استان کشور است، اما بیکاری جوانان ۳۵-۲۰ رتبه هفتم را دارد. با وجود سهم بالای نیروی کار در بخش‌های کشاورزی و خدمات، این بخش‌ها کمترین بهره‌وری را دارند. شاخص کیفیت محیط کسب‌وکار از دیدگاه تشکلهای اقتصادی استان برابر با ۶,۱۱ است که این رقم در گیلان دارای رتبه ۲۱ کشوری است. در واقع باتوجه به نرخ اشتغال نسبتاً پایین و نرخ بیکاری بالای جوانان، عملکرد استان در ایجاد فرصت‌های شغلی در بنگاه‌های زود بازده

و کارآفرین نامناسب بوده است. بیش از ۵۰ درصد گیلان در ناحیه کوهستانی و یک‌سوم در ناحیه جلگه‌ای و ساحلی قرار دارد و ۸۹ درصد منابع آبی گیلان صرف کشاورزی می‌شود. کاهش پهنه‌های جنگلی و عقب‌نشینی آن در جلگه مرکزی استان به سمت کوهپایه و افزایش فاصله میان پهنه‌های جنگلی و نوار ساحلی در شرق و شمال غرب استان مشهود است (برنامه‌ریزی کاربری زمین استان گیلان، ۱۳۹۷).

همچنین استان گیلان دهمین استان پرجمعیت و دومین استان پرجمعیت شمال ایران پس از استان مازندران است. تراکم جمعیت در این استان با ۱۷۷ نفر در هر کیلومترمربع جایگاه سوم را در ایران دارد. کلانشهر رشت با داشتن ۴۶ درصد جمعیت کل استان، مرکز و پرجمعیت‌ترین شهر شمال کشور و یازدهمین شهر پرجمعیت ایران است. از دیگر شهرهای پرجمعیت این استان می‌توان به ترتیب به شهرهای بندر انزلی، مهم‌ترین بندر ایرانی در حاشیه دریای خزر لاهیجان، لنگرود، تالش، رودسر، بندر آستارا، صومعه‌سرا و... اشاره کرد.

شکل ۳. استان گیلان (منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰)

۵. یافته‌های پژوهش و بحث

۵.۱. ویژگی عمومی پاسخگویان (نخبگان و کارشناسان)

طبق بررسی‌های انجام‌گرفته و تکمیل پرسش‌نامه توسط ۵۰ نفر از خبرگان داده‌های حاصل از پرسش‌نامه به شرح زیر می‌باشد. بر اساس داده‌های حاصل از پرسش‌نامه میانگین حسابی سن پاسخ‌دهندگان ۳۷ سال می‌باشد. در حدود ۲۸/۶ درصد کارشناسان آمایش سرزمین دارای تحصیلات کارشناسی، ۳۶ درصد دارای کارشناسی ارشد و ۳۵/۴ درصد دارای تحصیلات دکتری می‌باشند (جدول ۱).

جدول ۱. مشخصات عمومی پاسخ‌دهندگان نخبگان و کارشناسان بر اساس تحصیلات

درصد	فراوانی کل	گروه‌های مشخصات عمومی
۱۰۰	۵۰	میانگین سنی (سال)
۱۰	۵	کارشناسی
۵۰	۲۵	کارشناسی ارشد
۴۰	۲۰	دکتری

روش سنجش روایی (اعتبار) از طریق بررسی نظرات محققین و متخصصین به دست آمده است. به طوری که مؤلفه‌ها، متغیرها و نماگرهای حاصل شده از مدل مفهومی به صورت پرسش نامه نخبگان در اختیار ۵۰ نفر از صاحب نظران حوزه آمایش سرزمین و برنامه ریزی شهری قرارداد شد. متغیرها رتبه بندی شده از سوی صاحب نظران میانگین گیری شده و مؤلفه‌ها، نماگرهای کمتر به دلیل روایی پایین آن پژوهش کنار گذاشته شدند. برای پایایی نیز از روش پیش آزمون و سپس ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده که مقدار به دست آمده در پرسش نامه برای مؤلفه ساختاری ۰/۸۴، و محتوایی ۰/۷۵، برای مدیریتی ۰/۷۶، قانونی ۰/۸۱، محیطی ۰/۷۵ و اجتماعی ۰/۷۷ به دست آمده است. حاصل برای مجموع شاخص‌ها برابر با ۰/۸۱ می باشد. از این رو با توجه به ضریب به دست آمده می توان گفت که ابزار سنجش (پرسش نامه) از پایایی مناسب برخوردار می باشد.

۲.۵. یافته‌های تحلیلی

در ارتباط با آمایش سرزمین برای تحلیل یافته مؤلفه‌های مدیریتی، محتوایی، اجتماعی، قانونی و ساختاری وجود دارد که در این بخش به تحلیل آنها می پردازیم.

روند پژوهش در مدل مفهومی آن به این مفهوم دست یافته است که الگوی آمایش سرزمین در ایران در حال حاضر متناسب با الگوهای حکمروایی و در بعد خردتر آن مدیریت یکپارچه نمی باشد. با این حال تبیین آسیب شناسی برنامه های آمایش سرزمین می تواند الگو و نقشه راه مدونی در برنامه های و طرح های آتی روشن سازد. از این رو یافته های حاصل از استخراج نتایج پرسش نامه های تکمیل شده از کارشناسان و نخبگان با توجه به مؤلفه ها و متغیرهای تعریف شده برای آمایش سرزمین استان گیلان به شرح جدول ۲ است.

جدول ۲. متغیرها و مؤلفه های آمایش سرزمین

مؤلفه	متغیرها
آسیب شناسی ساختاری	X1 سنتی بودن برنامه ریزی در پذیرش رویکرد آمایش
	X2 بخشی بودن نظام برنامه ریزی در ایجاد برش بین بخشی از رهگذر برنامه آمایش
	X3 تأکید بر مؤلفه های اقتصادی به جای انسانی و فضایی در برنامه توسعه و اقدامات مداخله ای
	X4 منطقه ای بودن برنامه های ملی به جای ملی شدن برنامه های منطقه ای
	X5 باورهای ضعیف متولیان امر به اثربخشی رویکردهای آمایش در پژوهش توسعه یکپارچه و پایدار
	X6 عدم تعریف سازگارهای تحقق بخش رویکردهای آمایشی در سطوح مختلف ملی و منطقه ای و محلی
	X7 ضعف ساختاری رشته های اصلی ذی مدخل در آمایش سرزمین
	X8 پیاده سازی آمایش سرزمین مستلزم نظریه سازی از جنس ایرانی است که هنوز انجام نشده است
	X9 ضعف نظام برنامه ریزی در پذیرش و نهادینه ساختن رویکرد آمایشی در نظام تخصیص بودجه های استان گیلان
	X10 وجود تعارض بین مؤلفه های سطح فضا با مؤلفه های تصمیم گیری بخشی
	X11 عدم تلفیق جایگاه مدیریت جایگاه مدیریت شهری نزد سازمان های ذی مدخل هم سطح
	X12 کم توجهی به ساختارهای سازمانی که عملاً توان یا امکانی برای تحقق برنامه های مصوب ندارند
آسیب شناسی محتوایی	X13 حاکمیت متغیرهای اقتصاد خرد در بهره گیری از فضا
	X14 نبود بانک داده و شاکله ای یکپارچه از اطلاعات سرزمینی در استخراج اسناد آمایشی کارآمد
	X15 عمیق بودن نابرابرهای منطقه ای به حدی که از طرح های آمایشی تا توازن بخشی فضایی راه بسیار طولانی دارند
	X16 انتزاعی بودن طرح های آمایشی و توسعه ای تهیه و تصویب شده
	X17 ناشناخته بودن ظرفیت های آمایش سرزمین در توسعه متوازن و پایدار ملی و منطقه ای
	X18 ضعف نظام عقلانیت جوهری در حرکت از نظریه در برنامه ریزی
	X19 آمایش سرزمین برای پیاده شدن مستلزم نهادینه شدن عقلانیت ارتباطی و استراتژیک می باشد
	X20 نبود یا ضعف سازوکارهای تقویت ارتباطات سازمانی
	X21 همخوان نبودن برنامه های پیشنهادی با نیازهای مردم محلی
	X22 عدم هم افزایی میان نهادی در سطح استان گیلان

متغیرها	مؤلفه
ناشناخته ماندن نگرش یک‌پارچه در مدیریت سطوح مختلف فضایی	X23
حاکمیت اقتصاد نفتی و اقتصاد رانتهی مؤلفه اصلی در نهادینه نشدن نگاه منطقه‌ای و فضایی	X24
مبتنی بودن نظام تخصیص بر چانه‌زنی‌های مدیریتی	X25
تأکید بیش از حد برنامه‌های آمایشی بر آبادی مکان به‌جای رفاه و امنیت انسان‌ها	X26
نبود متخصص آمایش در سطح استان گیلان	X27
تغییرات زیاد در سطوح مدیریت	X28
نبود ائتلاف بین متخصصان حوزه‌های علمی و ارائه تعریف میان‌رشته‌ای از آمایش سرزمین	X29
قطبی شدن توسعه و مرکزیت تهران و چند کلان‌شهر و تثبیت وضع موجود به‌عنوان تصویر عادی از فرایند توسعه فضایی	X30
عدم وفای بین وزارت راه و شهرسازی و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی	X31
وجود تعدد برداشت از مفهوم و رسالت آمایش سرزمین بین متولیان امر آمایش سرزمین	X32
عدم توفیق جایگاه نظام مدیریت شهری نزد سازمان‌های ذی‌مدخل هم‌سطح نظام متمرکز سازمانی	X33
وجود تعارض بین مؤلفه‌ها سطح فضا یا مؤلفه‌های تصمیم‌گیری بخشی	X34
تعدد نگرش و دیدگاه‌های سیاسی	X35
بخشی‌نگر بودن دیدگاه‌ها و نگرش مدیریتی در سازمان‌های مختلف استان گیلان	X36
سیاسی بودن تصمیمات (رویکرد فن‌سالاری به‌جای رویکرد انسان‌محور در فرایند توسعه استان گیلان)	X37
عدم تعریف دقیق جایگاه برنامه‌های و نگاه آمایشی در اسناد قانونی	X38
ضعف ضوابط، طرح‌ها و برنامه‌های مصوب آمایشی تهیه شده در ارائه الگوی کارآمد برای توسعه پایدار و یکپارچه	X39
کارآمدی پایین برنامه‌های پنج‌ساله و عدم احساس نیاز به طرح‌های آمایش سرزمینی	X40
ضعف الگوهای تحلیل نظام فضایی در چهارچوب قوانین و سیاست‌های آمایشی	X41
تقلیل‌گرایی آمایش سرزمین به یک سری طرح‌های توصیه‌ای بدون پشتوانه نهادی و قانونی محکم	X42
نویا بودن نظام برنامه‌ریزی کشور برای پذیرش رویکرد نوین نسبت به موضوع آمایش سرزمین به‌ویژه در کاربست سیاست‌های مصوب	X43
وجود تجربیات ناموفق از طرح‌های و برنامه آمایشی و وارد شدن بی‌اعتمادی نسبت به اثربخشی و پیاده شدن آمایش سرزمین	X44
بسترهای قانونی	X45
عدم جدیت در تدوین آیین برنامه‌های اجرایی برای قانون مصوب	X46
وجود اسناد بالادست سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی با رویکرد بخشی برای استان گیلان	X47
میزان شفافیت پایین قوانین و سیاست‌های آمایشی در تحرک بخشی به استان گیلان	X48
پیگیری نه‌چندان قوی برای اجرایی‌شدن مصوبات و بروندهای مطالعات آمایشی	X49
تنوع قومیت‌ها در سطح استان گیلان	X50
واگرایی نسبت به مناطق هم‌جوار در قیاس با همگرایی نسبت به درون استان گیلان	X51
تخریب‌های نسبتاً گسترده در مناطق کوهستانی	X52
ظرفیت پایین استان گیلان در نگه‌داشت جمعیت	X53
پایین آمدن تدریجی جای پای اکولوژیکی استان گیلان	X54
درآمدهای پایین استان گیلان در قیاس با نیازهای توسعه آتی	X55
سستی بودن روش‌های مدیریت سرزمینی	X56
کم‌توجهی به ظرفیت‌های بالای دریا در بهره‌برداری‌های متنوع	X57
محدود بودن اختیارات مدیریت استان گیلانی در عقد قراردادهای تجاری و اقتصادی بزرگ	X58
نگاه استان گیلان به درآمدهای ملی به‌جای خلق مزیت از امکانات استان گیلان	X59
ضعف سازوکارهای توزیع متناسب درآمدهای استان گیلان بین اقشار مختلف	X60
نابرابری‌های شکل‌گرفته در سطح توسعه بین مناطق مختلف استان گیلان	X61
تنوع و تفرق درشانیت‌های مکانی-فضایی در پهنه‌های مختلف استان گیلان	X62

آسیب‌شناسی
مدیریتیآسیب‌شناسی
قانونیآسیب‌شناسی
اقتصادی -
اجتماعی

مؤلفه	متغیرها
آسیب‌شناسی	X63 تنوع در ظرفیت‌های طبیعی و محیطی استان گیلان
محیطی -	X64 نبود یک دستورالعمل سیاستی مشخص و قابل‌انکاب برای مدیریت محیطی و طبیعی
طبیعی	X65 تشدید خطرپذیری استان گیلان با تغییرات آب و هوایی جهانی
	X66 آسیب‌پذیری در مناطق حفاظت‌شده استان گیلان
	X67 کاهش سرانه جنگل استان گیلان در مقابل میانگین کشوری
	X68 تغییر کاربری زمین‌های استان گیلان عمدتاً با کاربری انسان‌ساخت جایگزین اراضی کشاورزی و جنگلی
	X69 آسیب افزایش سهم ترکیبات غیرقابل تجزیه طبیعی پسماندها و عدم اهتمام به بازیافت وسیع آنها
	X70 فقدان اقدامی جدی در ممانعت از ریزش پساب‌ها به رودخانه‌ها، دریا و به‌ویژه تالاب انزلی نیز در جهت آلودگی محیط‌زیست

منبع: مطالعات نگارندگان، ۱۴۰۰

۵.۲.۱. مؤلفه‌های آسیب‌شناسی آمایش سرزمین

جدول ۳ نشان می‌دهد که بیشترین میانگین مربوط به مؤلفه اجتماعی اقتصادی است که میانگین برای این مؤلفه برابر با ۱/۳۸ و همچنین کمترین مقدار میانگین مربوط به مؤلفه ساختاری برابر با ۰/۳۵۵ است. همچنین یافته‌ها نشان می‌دهد به‌طور کلی وضعیت مؤلفه‌های آسیب‌شناسی آمایش سرزمین در وضعیت نامساعد و کمتر از میانگین کلی یعنی عدد ۳ قرار گرفته است.

جدول ۳. یافته‌های حاصل از مؤلفه‌های آمایش سرزمین

متغیر	ساختاری	محتوایی	مدیریتی	قانونی	اجتماعی اقتصادی	محیطی - طبیعی
میانگین	۰/۳۵۵	۱/۱۳	۱/۲۹	۱/۲۴	۱/۳۸	۱/۳۷
میانگین خطای استاندارد	۰/۴۵۲	۰/۵۴	۰/۴۶۶	۰/۵۷۳	۰/۴۸	۰/۵۵۴

۵.۲.۱.۱. آسیب‌شناسی ساختاری

در دهه‌های گذشته آمایش و توزیع فعالیت‌ها از مهم‌ترین مسائل توسعه کشور مطرح و تلاش‌های مضاعفی برای ساماندهی و توزیع فعالیت‌ها چه در حوزه قوانین و مقررات و چه در حوزه طرح‌های مطالعاتی در کشور بوده که این اقدامات اثربخشی مطلوبی در توزیع جمعیت و فعالیت نداشته است. به اعتبار آسیب‌شناسی ساختاری آمایش سرزمین نه یک فرآورده و طرح بلکه بیشتر یک فرایند و برنامه است و نیازمند اراده مدیریتی، ساختاری و تمهیدات نهادی مفصل است. جهت دستیابی به توسعه متعادل نیازمند نگاه بلندمدت، تجدید ساختارهای مدیریتی در سازمان‌های ذی‌مدخل و ذی‌نفع هستیم.

تفرق برنامه‌های مدیریتی تهیه شده در ارائه الگویی کارآمد برای توسعه پایدار آمایش سرزمین از اهمیت زیادی برخوردار است که ساختار سلسله‌مراتبی و مدیریتی، مهم‌ترین قسمت فرایند مدیریت یکپارچه محسوب می‌شود با این تفاسیر باتوجه‌به اینکه حد متوسط میانگین ۳، حد مناسب ۴ و حد پایدار ۵ می‌باشد بنابراین x7 و x10 وجود تعارض بین مؤلفه‌های سطح فضا با مؤلفه‌های تصمیم‌گیری بخشی و ضعف ساختاری رشته‌های اصلی ذی‌مدخل در آمایش سرزمین در تشدید آسیب‌پذیری آمایش سرزمین بیشترین نقش را دارند.

جدول ۴. میانگین حاصل از مؤلفه ساختاری

متغیرها	تعداد	میانگین	انحراف معیار
x1	۵۰	۰/۴۶	۰/۷۰۶
x2	۵۰	۳/۲۰	۰/۸۸۱
x3	۵۰	۳/۰۸	۰/۸۵۳
x4	۵۰	۳/۵۰	۱/۱۲۹
x5	۵۰	۳/۴۶	۱/۰۷۳
x6	۵۰	۱/۲۲	۰/۵۰۷
x7	۵۰	۴/۷۲	۱/۰۳۱
x8	۵۰	۰/۲۴	۰/۴۷۶
x9	۵۰	۰/۴۰	۰/۵۳۵
x10	۵۰	۳/۵۴	۱/۱۲۹
x11	۵۰	۰/۴۰	۰/۶۰۶
x12	۵۰	۲/۹۶	۱/۰۸۷

۵.۲.۱.۲. آسیب‌شناسی محتوایی

همواره در قالب سند بالادستی تدوین سند آمایش سرزمین به‌عنوان مبنای برنامه‌ریزی‌های توسعه‌ای (ملی - منطقه‌ای - استانی و بخشی) مدنظر برنامه‌ریزان و سیاستگذاران قرار گرفته است. تا با بهبود نظام برنامه‌ریزی در کشور ضمن فراهم شدن زمینه استفاده بهینه از ظرفیت‌های اقتصادی، اجتماعی و محیطی کشور بهره‌وری منابع و بازدهی اقتصادی کشور افزایش یابد. این مهم در قوانین برنامه سوم، چهارم و پنجم توسعه و سیاست‌های کلی آمایش سرزمین مورد توجه و تأکید قرار گرفته است و بر اساس آن دولت مکلف به تنظیم اسناد ملی توسعه‌بخشی، استانی و نظام تنظیم بودجه بر این اساس گردیده است. ولی بررسی‌ها نشان می‌دهد که از زمان شروع آمایش سرزمین تاکنون اهدافش عملیاتی نشده است. بر اساس مطالعات صورت گرفته متغیرهای مورد سنجش نشان می‌دهند که نبود بانک داده و شاکله‌ای یکپارچه از اطلاعات سرزمینی در استخراج اسناد آمایشی کارآمد و همچنین ناشناخته ماندن نگرش یک‌پارچه در مدیریت سطوح مختلف فضا بیشترین تأثیر را در آسیب‌شناسی محتوایی به عهده دارند.

جدول ۵. میانگین حاصل از مؤلفه محتوایی

متغیرها	تعداد	میانگین	انحراف معیار
x13	۵۰	۳/۱۲	۱/۱۱۸
x14	۵۰	۳/۵۰	۱/۰۳۵
x15	۵۰	۰/۴۴	۰/۷۰۵
x16	۵۰	۰/۰۹۶	۱/۴۱۴
x17	۵۰	۰/۰۸۴	۱/۴۳۴
x18	۵۰	۰/۱۲	۰/۴۸
x19	۵۰	۰/۳۴	۰/۶۸۸
x20	۵۰	۰/۴۴	۰/۶۱۱
x21	۵۰	۰/۲۰	۰/۴۵۲
x22	۵۰	۳/۳۴	۱/۰۲۲
x23	۵۰	۳/۴	۱/۰۶

۵.۲.۱. آسیب‌شناسی مدیریتی

توسعه و پیشرفت هر جامعه‌ای مرهون موفقیت‌های به‌دست‌آمده از ناحیه مدیریت می‌باشد. در فرایند مدیریت یکی از مهم‌ترین نکات درخور تأمل انتخاب شایسته‌ترین افراد برای مسئولیت‌های سالم است تا از یک سو اشتباهات و انحرافات احتمالی به حداقل برسد و از سوی دیگر جامعه در مسیر رشد و شکوفایی قرار گیرد. وقتی جامعه‌ای بر اساس آرمان‌های دینی شکل گرفته باشد، اما بر اساس افکار و ایدئولوژی مادی و غیرمذهبی اداره می‌شود، بی‌تردید در بخش مدیریت آسیب‌های جبران‌ناپذیری را متحمل خواهد شد که شناخت این آسیب‌ها امری ضروری است. حاکمیت اقتصاد نفتی و اقتصاد رانتی در و تأکید بیش از حد برنامه‌های آمایشی بر آبادی مکان به‌جای رفاه و امنیت انسان‌ها بیشترین تأثیر را در آسیب‌شناسی مدیریتی را دارند.

جدول ۶. میانگین حاصل از مؤلفه آسیب‌شناسی مدیریتی

متغیرها	تعداد	میانگین	انحراف معیار
x24	۵۰	۳/۵	۰/۸۸۶
x25	۵۰	۰/۷۶	۰/۹۵۹
x26	۵۰	۳/۹۲	۰/۸۹۹
x27	۵۰	۳/۳۲	۰/۹۳۵
x28	۵۰	۳/۱۴	۱/۰۱
x29	۵۰	۳/۱۴	۰/۸۸۰
x30	۵۰	۳/۱۸	۰/۸۷۳
x31	۵۰	۳/۰۸	۱
x32	۵۰	۳/۱۸	۰/۹۴
x33	۵۰	۳/۲۲	۱/۱۱۱
x34	۵۰	۳/۳۶	۱/۱۰۲
x35	۵۰	۳/۳۲	۱/۲
x36	۵۰	۳/۲۴	۱/۱۷
x37	۵۰	۳/۵۴	۰/۹۳
x38	۵۰	۳/۶۸	۰/۷۹

۵.۲.۱. آسیب‌شناسی قانونی

قانون مجموعه‌ای از دستورالعمل‌هاست که از سوی مجموعه‌ای از مؤسسات به اجرا گذاشته می‌شود و به‌عنوان میانجی در پیوندهای اجتماعی بین مردم عمل می‌کند. در مدیریت آمایش سرزمین استان گیلان نهادهای قانونی و همگرا وجود نداشته و سازمان‌ها و نهادهای مختلف هر یک قوانین مختص خود را دارند. وجود اسناد بالادست سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی با رویکرد بخشی برای استان گیلان و پیگیری نه‌چندان قوی برای اجرایی‌شدن مصوبات و بروندهای مطالعات آمایشی نشانگر تشدید آسیب‌شناسی در مؤلفه قانونی می‌باشند.

جدول ۷. میانگین حاصل از مؤلفه آسیب‌شناسی قانونی

متغیرها	تعداد	میانگین	انحراف معیار
x39	۵۰	۳/۵۸	۱/۰۳۱
x40	۵۰	۳/۴۴	۰/۶۵۱
x41	۵۰	۳/۱۴	۱/۲۷۷
x42	۵۰	۳/۲۸	۰/۹۹
x43	۵۰	۳/۴۸	۱/۰۳۴

متغیرها	تعداد	میانگین	انحراف معیار
x44	۵۰	۳/۱۶	۱/۰۷۵
x45	۵۰	۳/۳۲	۰/۹۷۸
x46	۵۰	۳/۳۴	۱/۰۸
x47	۵۰	۳/۶۲	۰/۹۸۷
x48	۵۰	۳/۴۴	۱/۰۷۲
x49	۵۰	۳/۴	۱/۰۳

۵.۱.۲.۵. آسیب‌شناسی اجتماعی و اقتصادی

در دو دهه اخیر به نقش عوامل اجتماعی و فرهنگی در آمایش و توسعه منطقه‌ای توجه زیادی شده است و جذابیت مفهیمی مانند سرمایه اجتماعی در آمایش و توسعه منطقه‌ای افزایش یافته است؛ بنابراین در چارچوب رویکرد آمایش سرزمین به شناسایی عوامل و عناصر اجتماعی و فرهنگی تأثیرگذار بر فرایند توسعه توجه می‌شود که یکی از گام‌های اساسی برنامه‌ریزی توسعه یک منطقه است. براین اساس ظرفیت پایین استان گیلان در نگه داشتن جمعیت موجب تشدید آسیب‌شناسی اجتماعی و اقتصادی استان گیلان شده است.

جدول ۸. میانگین حاصل از مؤلفه آسیب‌شناسی اجتماعی و اقتصادی

متغیرها	تعداد	میانگین	انحراف معیار
x50	۵۰	۳/۶۲	۰/۸۷۸
x51	۵۰	۳/۵۴	۱/۱۲۸
x52	۵۰	۳/۲۶	۱/۰۸۴
x53	۵۰	۳/۷۲	۱/۰۵۰
x54	۵۰	۳/۲۸	۱/۱۹۵
x55	۵۰	۳/۱	۰/۹۵۲
x56	۵۰	۳/۴	۰/۹۶۸
x57	۵۰	۳/۳۸	۰/۹۴۵
x58	۵۰	۳/۴۲	۰/۹۹۱
x59	۵۰	۳/۵۴	۱/۰۱۴
x60	۵۰	۳/۶۲	۰/۸۳
x61	۵۰	۳/۹	۰/۸۶۳

۵.۱.۲.۶. آسیب‌شناسی محیطی و طبیعی

آلودگی هوا، کمبود آب و به آخر رسیدن منابع زیر زمینی، امروز به دغدغه جدی و اولویت اول تمام جوامع تبدیل شده است. گرچه اولویت‌های جوامع به ظاهر باهم یکی نیست اما در برخی مباحث از جمله مسائل زیست محیطی سرنوشت همه ساکنان این کره خاکی بشکلی پیچیده با یکدیگر گره خورده و با هم درآمیخته است. این بدان معنا است که مصادیق این معضلات و مشکلات به‌ویژه چالش‌های زیست محیطی با شدت و ضعف در همه جوامع وجود دارد و تنها زمان حادث شدن و بروز آن‌ها متفاوت است. بر این اساس متغیرهای تنوع و تفرق درشانیت‌های مکانی-فضایی در پهنه‌های مختلف استان گیلان و کاهش سرانه جنگل استان گیلان در مقابل میانگین کشوری موجب تشدید آسیب‌شناسی محیطی و طبیعی در استان گیلان شده است.

جدول ۹. میانگین حاصل از مؤلفه آسیب‌شناسی محیطی و طبیعی

متغیرها	تعداد	میانگین	انحراف معیار
x62	۵۰	۳/۹۸	۰/۱۸۶۸
x63	۵۰	۳/۲۲	۱/۲۳۳
x64	۵۰	۳/۳۴	۱/۹۸۱
x65	۵۰	۳/۴۲	۰/۹۲۷
x66	۵۰	۴/۱۲	۰/۹۳۹
x67	۵۰	۴	۱/۱۴۲
x68	۵۰	۳/۶۸	۱/۰۹۶
x69	۵۰	۳/۵۲	۱/۱۲۹
x70	۵۰	۳/۵	۱/۰۵۴

۵.۲.۲. تحلیل استنباطی

روند پژوهش در مدل مفهومی آن به این مفهوم دست‌یافته است که الگوی آمایش سرزمین ایران در حال حاضر متناسب با الگوهای حکمروایی و در بعد خردتر آن مدیریت یکپارچه نمی‌باشد. با این حال تبیین الگوهای مداخله در آمایش نیازمند شناخت تجربی ماهیت مدیریت شهری از لحاظ یکپارچگی است. از این رو یافته‌های حاصل از استخراج نتایج پرسش‌نامه‌های تکمیل شده با توجه به مؤلفه‌ها و متغیرهای تعریف شده به تفکیک به شرح زیر است:

۵.۲.۲.۱. تبیین ارتباط متغیرهای آمایش سرزمین

آزمون همبستگی پیرسون

تحلیل همبستگی ابزاری برای تعیین نوع و درجه رابطه یک متغیر کمی با متغیر کمی دیگر است. ضریب همبستگی یکی از معیارهای مورد استفاده در تعیین همبستگی دو متغیر می‌باشد. ضریب همبستگی شدت رابطه و همچنین نوع رابطه (مستقیم یا معکوس) را نشان می‌دهد. این ضریب بین ۱ تا -۱ است و در صورت نبود رابطه بین دو متغیر برابر صفر می‌باشد. از ضریب همبستگی پیرسون جهت تحلیل همبستگی استفاده می‌شود. ضریب همبستگی پیرسون بین دو متغیر تصادفی برابر با کوواریانس آنها تقسیم بر انحراف معیار آنها تعریف می‌شود.

نتایج حاصل از آزمون T برای مؤلفه‌های تفرق و واگرایی نشان می‌دهد که اختلاف میانگین مؤلفه‌ها در حد پایین و بالا مثبت بوده که نشان می‌دهد مقدار میانگین به دست آمده از مقدار آزمون بزرگ‌تر می‌باشد؛ بنابراین تفاوت میانگین مؤلفه‌ها معنی‌دار می‌باشد. طوریکه سطح معناداری (Pvalue) به دست آمده در تمام مؤلفه‌های برابر با ۰۰۰.۰ می‌باشد. این سطح معناداری نشان از تفاوت میانگین به دست آمده می‌باشد. بنابراین اختلاف میانگین مؤلفه‌ها با میانگین استاندارد با توجه به سطح معناداری به دست آمده معنی‌دار می‌باشد.

جدول ۱۰. نتایج آزمون T برای مؤلفه‌های آمایش سرزمین

مؤلفه‌ها	مقدار T	درجه آزادی	اختلاف میانگین در سطح اطمینان ۹۵ درصد	
			سطح معناداری	درصد
			پایین‌تر	بالا تر
ساختاری	-۵۸/۴۸۴	۴۹	۰	-۲/۶۴۵
اجتماعی و اقتصادی	-۳۴/۶۰۳	۴۹	۰	-۱/۹۷۹
قانونی	-۳۶/۵۳۳	۴۹	۰	-۱/۷۹۹
مدیریتی	-۳۰/۵۹۶	۴۹	۰	-۱/۸۷
محتوایی	-۳۳/۷۲	۴۹	۰	-۱/۷۱۷
محیطی و طبیعی	-۲۹/۴۰۲	۴۹	۰	-۱/۶۳

باتوجه به آزمون T می‌توان نتایج زیر را استخراج نمود:

- در مؤلفه‌های مربوط به آسیب‌شناسی، مؤلفه ساختاری اختلاف میانگین پایین‌تر می‌باشد.
- سطح معناداری به‌دست آمده نشان می‌دهد که میانگین به‌دست آمده از میانگین مطلوب پایین‌تر بوده و مدیریت آمایش استان گیلان مطلوب نمی‌باشد و این از دلایل عمده نهادها و بازیگران در استان و مدیریت کلان می‌تواند محسوب شود.
- در پرسش‌نامه آسیب‌شناسی میان مؤلفه‌های آمایش سرزمین دو متغیر مدیریتی و اجتماعی - اقتصادی که باتوجه به مدل مفهومی از اصول اساسی آمایش سرزمین و در اولویت آن است اختلاف میانگین و مقدار T بیشتری را در مقایسه با سایر مؤلفه‌ها دارد. این امر نشان از ضعف سیستم مدیریت در فرایند تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی برای استان گیلان است. سهم این دو مؤلفه بیشتر به چشم می‌خورد.
- متغیرهای محتوایی، مشارکت و شفافیت وضعیت نامطلوبی داشته و سهم کمتری را در مدیریت فعلی شهری داشته‌اند. این در حالی است که مطابق مدل مفهومی تشریح شده مؤلفه حکمروایی مطلوب شهری در فرایند آمایش سرزمین به‌عنوان اهرم توسعه محسوب می‌شوند چرا که حکمروایی و هم‌افزایی از پیش‌شرط‌های مدیریت آمایش می‌باشد.

جدول ۱۱. نتایج آزمون T مؤلفه آمایش سرزمین

اختلاف میانگین در سطح اطمینان		مقدار T	درجه آزادی	سطح معناداری	اختلاف میانگین
۹۵ درصد	پایین‌تر				
۴۴/۲۳۵	۳۶/۱۰۳	۴۹	۰/۰۰۰	۴۰/۱۷۱	پایین‌تر

لذا با توجه به تبیین صورت گرفته در آزمون T می‌توان گفت که چالش اساسی آمایش سرزمین بیشتر متوجه مؤلفه‌های قانونی و مدیریتی است که با ضعف قانونی، خوانایی، قانون‌مداری منجر به ناکارآمدی الگوهای ساماندهی شده است.

۵.۲.۲. تبیین ارتباط و همبستگی مؤلفه‌های آمایش سرزمین

یکی از ابزارهای مناسب جهت تحلیل متغیرها، ضریب همبستگی پیرسون است که در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته است. ضریب همبستگی از روش‌های پرکاربرد جهت تعیین میزان رابطه بین دو متغیر محسوب گردیده و با علامت r نشان داده می‌شود. جدول ۱۲ همبستگی را میان مؤلفه‌های آمایش سرزمین که از جمع مؤلفه‌های مزبور به هر متغیر است را نشان می‌دهد، ارزیابی‌ها باتوجه به جدول ۱۲ نشان می‌دهد که بین مؤلفه‌های آمایش سرزمین همبستگی مثبت وجود دارد. به این معنا با افزایش هر مؤلفه، مؤلفه دیگری نیز افزایش می‌یابد و با کاهش یکی، دیگری نیز کاهش می‌یابد. باتوجه به جدول ۱۲ ملاحظه می‌شود که بین مؤلفه‌های محیطی و اجتماعی با نمره ۰/۷۰۴ بیشتری رابطه وجود دارد و کمترین رابطه مربوط به مؤلفه‌های اجتماعی و ساختاری است.

جدول ۱۲. همبستگی مؤلفه‌های آمایش سرزمین

مؤلفه‌ها	مؤلفه ساختاری	مؤلفه محتوایی	مؤلفه مدیریتی	مؤلفه قانونی	مؤلفه اجتماعی اقتصادی
Pearson Correlation	۱	۰/۴۳۹	۰/۱۷۲	۰/۱۰۲	-۰/۰۲۳
Sig. (2-tailed)		۰/۰۰۱	۰/۲۳۳	۰/۴۷۹	۰/۸۷۷
Pearson Correlation	۰/۴۳۹	۱	۰/۵۹۰	۰/۳۵۸	۰/۴۶۷
Sig. (2-tailed)	۰/۰۰۱		۰	۰/۰۱۱	۰/۰۰۱
Pearson Correlation	۰/۱۷۲	۰/۵۹۰	۱	۰/۴۸۸	۰/۶۸۶
Sig. (2-tailed)	۰/۲۳۳	۰	۰	۰	۰
Pearson Correlation	۰/۱۰۲	۰/۳۵۸	۰/۴۸۸	۱	۰/۴۵۸
Sig. (2-tailed)	۰/۴۷۹	۰/۰۱۱	۰	۰/۰۱۱	۰/۰۰۱

مؤلفه ها	مؤلفه ساختاری	مؤلفه محتوایی	مؤلفه مدیریتی	مؤلفه قانونی	مؤلفه اجتماعی اقتصادی
اجتماعی - اقتصادی	Pearson Correlation	۰/۴۶۷	۰/۶۸۶	۰/۴۵۸	۱
	Sig. (2-tailed)	۰/۸۷۷	۰	۰/۰۰۱	
محیطی و طبیعی	Pearson Correlation	۰/۲۴۳	۰/۵۶۹	۰/۳۸۱	۰/۷۰۴
	Sig. (2-tailed)	۰/۰۸۹	۰	۰/۰۰۶	۰

برای تعیین متغیرهای مؤثر در آمایش سرزمین گیلان از تحلیل رگرسیون چندگانه و برای ورودی متغیرها به رگرسیون از مدل (Enter) استفاده شده است. رگرسیون نشان می‌دهد که حدود ۸۰ درصد واریانس آمایش سرزمین را متغیرهای شش‌گانه تحقیق تبیین می‌کنند. ابتدا خلاصه‌ای از نمای کلی مدل در جدول ۱۳ ارائه شده است.

جدول ۱۳. خلاصه‌ای از نمای کلی مدل رگرسیون چندگانه

رگرسیون	ضریب همبستگی	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده	سطح خطای معیار تعیین
مدل اینتر	۰/۸۰۷	۰/۶۵۱	۰/۶۰۲	۰/۳۱۶۰۹

برای بررسی آثار مؤلفه‌های تحقیق بر ارزیابی آمایش سرزمین گیلان با استفاده از رگرسیون چندگانه ابتدا به‌منظور بررسی معنادار بودن رگرسیون از تحلیل واریانس به‌منظور قطعیت وجود رابطه خطی استفاده شد. نتایج در جدول شماره ۱۴ نشان داد که حداقل یک رابطه خطی بین متغیرهای مستقل و وابسته وجود دارد ($f = ۸۰/۷$, $P < ۰/۰۰۱$) (جدول شماره ۱۴).

جدول ۱۴. تحلیل واریانس رگرسیون به‌منظور قطعیت وجود رابطه بین متغیرها

توضیحات	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره f	معناداری
بین گروهی	۳/۷۳۷	۶	۰/۶۲۳		
درون گروهی	۲/۰۰۸	۴۳	۰/۴۷	۱۳/۳۴۰	۰/۰۰۰
کل	۵/۷۴۵	۴۹			

در مورد مقایسه متغیرها در پیش‌گویی معادله رگرسیون باید از مقادیر Beta استفاده کرد. بزرگ بودن مقدار Beta نشان‌دهنده اهمیت نسبی و نقش آن در پیش‌گویی مدل است. بنابراین از جدول ۱۵ می‌توان استنباط کرد که متغیرهای محیطی طبیعی، ساختاری به‌مراتب سهم بیشتری در مقایسه با سایر متغیرها در پیش‌گویی متغیر وابسته دارند، به‌گونه‌ای که یک واحد تغییر در انحراف معیار محیطی طبیعی، ساختاری، باعث می‌شود تا انحراف معیار متغیر وابسته (آسیب‌شناسی آمایش سرزمین) به اندازه ۸۱ و ۳۶ درصد تغییر کند. درحالی‌که یک واحد تغییر در انحراف معیار اجتماعی و اقتصادی تنها باعث می‌شود تا انحراف معیار متغیر وابسته به‌اندازه ۱ درصد تغییر نماید. همچنین متغیرهای محتوایی، مدیریتی و قانونی به دلیل اینکه سطح معناداری بیشتر از ۰/۰۵ است، نشان می‌دهند که اثر معناداری بر پیش‌بینی متغیر آسیب‌شناسی آمایش سرزمین ندارند.

جدول ۱۵. متغیرهای وارد شده به معادله رگرسیون برای تبیین آسیب‌شناسی آمایش سرزمین برنامه‌های استان گیلان

متغیرها	ضرایب غیراستاندارد B	خطای استاندارد	ضرایب استاندارد B	آماره T	سطح معناداری
ثابت (Constant)	-۰/۲۱۳	۰/۱۴۳	-	-۱/۴۸۸	۰/۱۴۴
محتوایی	-۰/۰۸۶	۰/۱۲۶	-۰/۰۹۶	-۰/۶۷۹	۰/۵۰۱
مدیریتی	-۰/۱۶۸	۰/۱۴۶	-۰/۱۶۲	-۱/۱۵۴	۰/۲۵۵
قانونی	-۰/۰۸۵	۰/۰۸۹	-۰/۱۰۱	-۰/۹۵۱	۰/۳۴۷
اجتماعی - اقتصادی	۰/۰۱۳	۰/۱۵۹	۰/۰۱۳	۰/۰۸	۰/۹۳۷
محیطی - طبیعی	۰/۷۰۸	۰/۱۳۳	۰/۸۱۱	۵/۳۰۵	۰
ساختاری	۰/۳۸۴	۰/۱۱۳	۰/۳۵۹	۳/۳۹۲	۰/۰۰۱

۶. نتیجه‌گیری

آمایش سرزمین با اراده و اختیار خود تعادل‌های فضایی و ملی و ناحیه‌ای را اصلاح و سازماندهی می‌کند، بدین منظور لازم است که هم شناخت و ادراک مناسبی از کل سرزمین داشت و هم درباره فضا آینده‌نگری کرد. به عبارت دیگر منظور از آمایش تعیین توان بالقوه و توانایی اراضی یا به عبارت دیگر تعیین بهترین نوع بهره‌وری از آنها است. تغییر در نظام مدیریت آمایش در سطوح ملی و منطقه‌ای ایران، مستلزم پیگیری سیاست‌های تمرکززدایی و واگذاری اختیارات به نظام مدیریت محلی، افزایش سطح مشارکت مردم و سازوکارهای منطقه‌گرایی در ایران است. جهت برون‌رفت از وضع موجود سیاست‌های آمایش سرزمینی و تدوین سازوکار لازم جهت اجرا می‌بایستی تعارضات و تفرقات درون نهادی و برون نهادی شناسایی شده و اصلاحات لازم انجام گیرد. چالش دیگری که در اجرای طرح‌ها و برنامه آمایش سرزمین با آن روبرو هستیم عدم اطلاع دقیق مسئولان محلی و توجه غیراقتصادی و غیرفنی از طرح‌ها می‌باشد. تهیه مدل‌های مناسب برای مکان‌دار کردن فعالیت‌ها، به اشتراک گذاشتن داده‌ها، پایبندی به اهداف و سیاست‌های آمایش، بازنگری در قوانین و مقررات، واکنش مناسب در برابر تحولات خارجی و تعامل و استفاده مطلوب از این تحولات، از جمله مهم‌ترین مسائلی هستند که باید در اهداف و سیاست‌های آمایش در کانون توجه قرار گیرند تا بتوان اهداف و سیاست‌های آمایش سرزمین را در کشور محقق کرد.

نتایج نشان می‌دهد که بیشترین میانگین مربوط به مؤلفه اجتماعی اقتصادی است که میانگین برای این مؤلفه برابر با ۱/۳۸ و همچنین کمترین مقدار میانگین مربوط به مؤلفه ساختاری برابر با ۰/۳۵۵ است. همچنین یافته‌ها نشان می‌دهد به‌طور کلی وضعیت مؤلفه‌های آسیب‌شناسی آمایش سرزمین در وضعیت نامساعد و کمتر از میانگین کلی یعنی عدد ۳ قرار گرفته است. بر اساس مدل همبستگی بین مؤلفه‌های قانونی و مدیریتی با نمره ۰/۶۲۳ بیشتری رابطه وجود دارد و کمترین رابطه مربوط به مؤلفه‌های اجتماعی و ساختاری است.

در اینجا راهکارهایی در جهت بهبود مدیریت آمایش سرزمین در شهر رشت ارائه می‌شود:

- مدیریت یکپارچه سرزمین نیازمند واگذاری مسئولیت بررسی و پژوهش در یکی از وزارتخانه‌های کشور و برون‌سپاری و درون‌سپاری مسئولیت نظارت بر اساس سلسله‌مراتبی استاندارد، فرمانداری و شهرداری جهت اجرا به‌موقع و برنامه‌ریزی شده است.

- جذب مشارکت حداکثری سازمان‌ها، نهادها و وزارتخانه در تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی آمایش سرزمینی.

- وجود چهارچوب‌های نظری توسعه یا چشم‌اندازهای منطقه‌ای و استانی آمایش سرزمین منتج از چشم‌انداز درازمدت توسعه

ملی و سند ملی آمایش سرزمین، داشتن اجماع نسبت به فلسفه، مفاهیم و مبانی نظری آمایش سرزمین.

- طراحی، نظارت، پشتیبانی و آمادگی جهت پیشرفت و هماهنگی مطالعات آمایش سرزمینی در جلوگیری از هدر رفتن منابع

و مشکلات در مراحل مختلف مطالعات طرح آمایش سرزمین.

- فقدان سیستم حکمروایی هوشمند برای تشخیص چالش‌ها و موارد تفسیرپذیر جهت جلوگیری از برخوردهای سلیقه‌ای و

بخشی‌نگری.

- جهت رفع ضعف در قوانین و مقررات به آمایش سرزمینی توجه و تلاش و نگاه به نیازها و توانمندی‌های داخل در راستای بهبود قوانین و طرح‌های جامع در رشت.
- سخن پایانی اینکه در راستای این پژوهش نتایج مشخص زیر حاصل شده است:
- آسیب‌شناسی در ارتباط با مؤلفه قانونی نشان می‌دهد که این مؤلفه کلید مفقوده برنامه آمایش سرزمین در گیلان محسوب می‌شود.
  - آسیب‌شناسی اجتماعی و اقتصادی نشان می‌دهد متغیرهای تخریب‌های نسبتاً گسترده در مناطق کوهستانی و نبود دستورالعمل‌هایی جهت مدیریت اکوسیستم‌های مختلف استان گیلان موجب تشدید آسیب‌شناسی اجتماعی و اقتصادی استان گیلان شده است.
  - حاکمیت اقتصاد نفتی و اقتصاد رانتی و مبتنی بودن نظام تخصیص بر چانه‌زنی‌های مدیریتی دارای بیشترین تأثیر را در آسیب‌شناسی مدیریتی را دارد.
  - به‌عنوان پیشنهاد ضرورت دارد که نسبت به آسیب‌های آمایش سرزمین در تمامی سطوح کالبدشکافی شده، نسبت به جایگاه قانونی و ساختاری برنامه‌های آمایش سرزمین بازاندیشی و اقدامات مداخله‌ای کرد.
  - برای سایر پژوهشگران پیشنهاد می‌گردد تبیین مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی در زمینه اجرایی ساختن برنامه‌های آمایشی به‌عنوان یک اصل مدنظر قرار گیرد زیرا می‌توان با تخصیص منابع بهینه و ارزیابی ظرفیت‌های استان‌ها در بحث ساختاری، نهادی و مدیریتی به توسعه‌یافتگی و پیشرفت آمایش سرزمینی دست پیدا کرد.

منابع

- احمدی، سید عباس و انصاری، زهرا (۱۳۹۸). بررسی آمایش مناطق مرزی بر اساس مدل سوات (از بندرعباس تا گواتر). *آمایش سیاسی فضا*، ۱(۳)، صص. ۱۳۹-۱۴۶.
- اکبری، یونس؛ ایمانی جاجرمی، حسین و رستم علیزاده، ولی اله (۱۳۹۸). بررسی آمایش مناطق مرزی بر اساس مدل سوات (از بندرعباس تا گواتر). *سیاست‌نامه علم و فناوری*، ۶(۱۶)، صص. ۵-۱۳.
- پاپلی‌یزدی، محمدحسین (۱۳۸۳). عدالت اجتماعی و توسعه کاربرد فلسفه و ایدئولوژی در آمایش سرزمین. *تحقیقات جغرافیایی*، ۳(۷۴)، صص. ۵۱-۷۷.
- تقوایی، مسعود؛ بیک‌محمدی، حسن؛ زالی، نادر و کسائی، میترا (۱۳۹۶). تحلیل موانع و عوامل مؤثر در اجرای طرح‌ها و برنامه‌ریزی آمایشی استان تهران. *آمایش سرزمین*، ۹(۱)، صص. ۱-۲۷.
- جباری، حبیب؛ ثامن، امیر و ابراهیمی‌خوسفی، محسن (۱۳۹۶). تبیین الزامات تدوین سند ملی آمایش سرزمین از منظر توسعه کالبدی. *برنامه‌ریزی توسعه کالبدی*، ۴(۶)، صص. ۷۵-۹۲.
- جعفریان، بابک و سرور، رحیم (۱۳۹۷). مدل‌یابی موانع تحقق‌پذیری طرح‌های آمایش سرزمین استان تهران. *جغرافیا*، ۱۶(۵۹)، صص. ۷۷-۹۴.
- حاتمی‌نژاد، حسین؛ رجایی، سیدعباس؛ سالاروندیان، فاطمه و تیموری، ایرج (۱۳۹۲). ارزیابی تناسب کاربری اراضی از طریق مدل توان اکولوژیک در استان اردبیل باهدف آمایش سرزمین. *آمایش سرزمین*، ۵(۱)، صص. ۵-۲۶.
- خنیفر، حسین (۱۳۸۹). درآمدی بر مفهوم آمایش سرزمین و کاربردهای آن در ایران. *آمایش سرزمین*، ۲(۲)، صص. ۱-۱۰.
- زرشکی، محمد و افشاری، مریم (۱۳۹۷). آمایش سرزمین؛ راهبردی مؤثر جهت تراکم زدایی از تهران. *راهبرد*، ۲۷، صص. ۷۹-۱۰۲.
- سلطانی، ناصر (۱۳۹۲). ارزیابی موانع فراروی طرح‌های آمایش سرزمین در ایران با رویکرد تلفیقی. *برنامه‌ریزی و آمایش فضا*، ۱۷(۳)، صص. ۶۳-۸۴.
- شریف‌زادگان، محمدحسین و رضوی‌دهکردی، سید امیر (۱۳۸۹). ارزیابی فرایند برنامه‌ریزی «آمایش سرزمین» در ایران و راهکارهای بهبود آن. *علوم محیطی*، ۷(۴)، صص. ۸۷-۱۰۰.
- صالحی، اسماعیل و پوراصغر سنگاچین، فرزاد (۱۳۸۸). تحلیلی بر موانع فراروی آمایش سرزمین در ایران. *راهبرد*، ۱۸(۵۲)، صص. ۱۴۹-۱۸۱.

- طرح کاربری اراضی استان گیلان (۱۳۹۷). استانداری گیلان.
- غفاری فرد، محمد؛ رضایی، اسلام‌الدین و محمدی، سمیه (۱۳۹۹). تعیین شاخص ترکیبی سنجش محرومیت در شهرستان‌های منطقه سه آمایش سرزمین بر اساس شاخص‌های قانون استفاده متوازن کشور. *راهبرد*، ۱۶(۶۴)، صص. ۱۵۸-۱۳۳.
- قربانی، رامین؛ زیاری، کرامت‌اله؛ سجودی، مریم؛ فرهادی، ابراهیم؛ عبدالله‌حسین، شاخوان (۱۳۹۹). تحلیل برهم‌کنش کارکرد آموزش عالی و صنعت در ایران از منظر آمایش سرزمین. *آمایش سرزمین*، ۱۲(۲)، صص. ۴۷۹-۵۱۹.
- کرکه‌آبادی، زینب و قادری، محمدرضا (۱۳۹۷). بررسی سطح توسعه استان‌ها در چارچوب آمایش سرزمین. *نگرش‌های نو در جغرافیا انسانی*، ۱۱(۴۱)، صص. ۱۰۱-۱۱۰.
- محمودزاده، حسن؛ پناهی، سودابه و هریسچیان، مهدی (۱۳۹۸). کاربرد روش چندهدفه تخصیص زمین با رویکرد آمایش سرزمین (مطالعه موردی: شهرستان همدان). *تحقیقات کاربردی علوم جغرافیا*، ۱۹(۵۲)، صص. ۲۱۱-۲۳۴.
- مخدوم، مجید (۱۳۸۴). *شالوده آمایش سرزمین*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- مهری، آزاده و سلمان‌ماهینی، عبدالرسول (۱۳۹۶). مروری بر مدل‌های آمایش سرزمین. *انسان و محیط‌زیست*، ۱۵(۱)، صص. ۷۱-۹۲.
- یزدان‌پناه، کیومرث و الماسی، بهنام (۱۳۹۶). ارائه الگوی آمایش سرزمین نواحی ساحلی دریای مکران با رویکرد توسعه و امنیت پایدار منطقه‌ای (مطالعه موردی: شهرستان‌های چابهار و ایرانشهر). *پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری*، ۵(۴)ف، صص. ۵۳۹-۵۶۴.
- González, A., Daly, G., Pinch, P., Adams, N., Valtenbergs, V., Burns, M. C., and Johannesson, H. (2015). Indicators for spatial planning and territorial cohesion: Stakeholder-driven selection approach for improving usability at regional and local levels. *Regional Studies*, 49(9), pp. 1588-1602 .
- Bradley, J., Zaucha, J. (2017). *Territorial cohesion: a missing link between economic growth and welfare*. lessons from the Baltic Tiger: Uniwersytet Gdański.
- Decoville, A. (2018). Use and misuse of indicators in Landuse planning: the example of land take. *Planning Practice & Research*, 33(1), pp. 70-85 .
- Dinan, N. M., Aghsaei, H., and Barghjelveh, S. (2019). Proposing a Model to Monitor the Provincial Land Use Plans (Case Study: Qazvin Province). *Environment and Development Journal*, 10(19), pp. 99-110 .
- Dühr, S., Stead, D., and Zonneveld, W. (2007). The Europeanization of spatial planning through territorial cooperation. *Planning, Practice & Research*, 22(3), pp. 291-307 .
- Kunzmann, K. R. (1998). Planning for spatial equity in Europe. *International planning studies*, 3(1), pp. 101-120 .
- Malý, J. (2019). Polycentric urban systems and territorial cohesion. *In Territorial Cohesion*, pp. 69-89.
- Medeiros, E. (2017). From simple to relevant TIA tools for European policies. Uncovering the Territorial Dimension of European Union Cohesion Policy. *London and New York: Routledge*, pp. 147-160 .

References

- Ahmadi, S. A., Ansari, Z. (2019). Investigating border areas based on SWAT model (from Bandar Abbas to Gwatar). *Space Political Analysis*, 1(3), pp. 139-146. [In Persian]
- Akbari, Y., Imani Jajromi, H., and Rostam Alizadeh, V. (2019). Investigating border areas based on SWAT model (from Bandar Abbas to Gwatar). *Science and Technology Policy*, 6(16), pp. 5-13. [In Persian]
- Bradley, J., Zaucha, J. (2017). *Territorial cohesion: a missing link between economic growth and welfare*. lessons from the Baltic Tiger: Uniwersytet Gdański.
- Decoville, A. (2018). Use and misuse of indicators in Landuse planning: the example of land take. *Planning Practice & Research*, 33(1), pp. 70-85 .
- Dinan, N. M., Aghsaei, H., and Barghjelveh, S. (2019). Proposing a Model to Monitor the Provincial Land Use Plans (Case Study: Qazvin Province). *Environment and Development Journal*, 10(19), pp. 99-110 .
- Dühr, S., Stead, D., and Zonneveld, W. (2007). The Europeanization of spatial planning through territorial cooperation. *Planning, Practice & Research*, 22(3), pp. 291-307 .
- Ghafarifard, M., Rezaei, I., and Mohammadi, S. (2019). Determining the composite index of measuring deprivation in the cities of the three Amaish Sarmeen region based on the indicators of the balanced use law of the country. *Strategy*, 16(64), pp. 158-133. [In Persian]
- González, A., Daly, G., Pinch, P., Adams, N., Valtenbergs, V., Burns, M. C., and Johannesson, H. (2015). Indicators for spatial planning and territorial cohesion: Stakeholder-driven selection approach for improving usability at regional and local levels. *Regional Studies*, 49(9), pp. 1588-1602 .

- Hataminejad, H., Rajaei, S. A., Salarvandian, F., and Teimuri, I. (2013). Assessment of suitability of land use through ecological capacity model in Ardabil province with the purpose of land use. *Land use planning*, 5(1), pp. 5-26. [In Persian]
- Jabari, H., Sameni, A., and Ebrahimi-Khousfi, M. (2017). Clarifying the requirements for compiling the national land preparation document from the perspective of physical development. *Physical Development Planning*, 4(6), pp. 75-92. [In Persian]
- Jafarian, B., Sarvar, R. (2017). Modeling the obstacles to the realization of land development plans in Tehran province. *Geography*, 16(59), pp. 77-94. [In Persian]
- Karkeabadi, Z., Qaderi, M. (2018). Examining the development level of provinces in the framework of land use. *New perspectives in human geography*, 11(41), pp. 101-110. [In Persian]
- Khanifar, H. (2010). An introduction to the concept of land preparation and its applications in Iran. *Land use planning*, 2(2), pp. 1-10. [In Persian]
- Kunzmann, K. R. (1998). Planning for spatial equity in Europe. *International planning studies*, 3(1), pp. 101-120.
- Land use plan of Gilan province (2017). Gilan Governorate. [In Persian]
- Mahmoudzadeh, H., Panahi, S., and Harishchian, M. (2019). The application of the multi-objective method of land allocation with land planning approach (case study: Hamedan city). *Applied Research in Geographical Sciences*, 19(52), pp. 211-234. [In Persian]
- Makhdoom, M. (2005). *The foundation of land development*. Tehran: Tehran University Press. [In Persian]
- Malý, J. (2019). Polycentric urban systems and territorial cohesion. In *Territorial Cohesion*, pp. 69-89.
- Medeiros, E. (2017). From simple to relevant TIA tools for European policies. Uncovering the Territorial Dimension of European Union Cohesion Policy. *London and New York: Routledge*, pp. 147-160.
- Mehri, A., Salman Mahini, A. (2017). An overview of land use models. *Human and Environment*, 15(1), pp. 71-92. [In Persian]
- Papoli-Yazdi, M. H. (2004). Social justice and the development of the application of philosophy and ideology in land development. *Geographical Research*, 3(74), pp. 51-77. [In Persian]
- Qurbani, R., Ziari, K., Sejudi, M., Farhadi, I., and Abdullah Hossein, S. h. (2019). Analyzing the interaction of the function of higher education and industry in Iran from the perspective of land use. *Land use planning*, 12(2), pp. 479-519. [In Persian]
- Salehi, I., Porasghar-e-Sangachin, F. (2008). An analysis of the obstacles to land development in Iran. *Strategy*, 18(52), pp. 149-181. [In Persian]
- Sharifzadegan, M. H., Razavi Dehkordi, S. A. (2009). Evaluation of the planning process of "Land preparation" in Iran and ways to improve it. *Environmental Science*, 7(4), pp. 87-100. [In Persian]
- Soltani, N. (2012). Evaluating the obstacles facing land development projects in Iran with an integrated approach. *Space planning and preparation*, 17(3), pp. 63-84. [In Persian]
- Taqvai, M., Beikmohammadi, H., Zali, N., and Kesai, M. (2017). Analysis of obstacles and effective factors in the implementation of projects and experimental planning in Tehran province. *Amish Sarmeen*, 9(1), pp. 1-27. [In Persian]
- Yazdan-Panah, K., Almasi, B. (2017). Presenting the land development model of coastal areas of Makran Sea with the approach of regional sustainable development and security (case study: Chabahar and Iranshahr cities). *Geographical Researches of Urban Planning*, 5(4) F pp. 539-564. [In Persian]
- Zereshgi, M., Afshari, M. (2017). Land use planning; An effective strategy to decongest Tehran. *Strategy*, 27, pp. 79-102. [In Persian]

نحوه استناد به این مقاله:

سرور، رحیم و خلیجی، محمدعلی (۱۴۰۱). آسیب‌شناسی برنامه‌های آمایش سرزمین در استان گیلان. *مطالعات جغرافیایی نواحی ساحلی*، ۴ (۱۱)، صص. ۷۹-۱۰۲.

DOI: 10.22124/gscj.2023.21365.1136

Copyrights:

Copyright for this article are retained by the author(s), with publication rights granted to *Geographical studies of Coastal Areas Journal*. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

